

Релігійна комунікація як соціокультурний і духовний феномен

Проаналізовано види релігійної комунікації (повчальна, проповідницька, заповітна, настановча, прогностична, прогностично-констатуюча) та особливості її функціонування в біблійних текстах. Звернено увагу на проблему дослідження **повчальної комунікації** (у жанрі проповіді простежується у формах наказового способу дієслів, які означають прохання, побажання, спонукання або наказ, виражається певним висловом узагальненого змісту; **проповідницької комунікації** (у проповідях містяться поради, напучення), **заповітної комунікації** (заповіт, настанови досвідченого володаря своїм близьким і підлеглим, характеризується такими особливостями, як повчальний тон, застереження), **настановчої комунікації** (простежується у вказівках і порадах діяти певним чином і виражає філософські узагальнення у бінарних моделях; **прогностично-констатуючої комунікації**, яка характеризується встановленням певного факту; **прогностичної комунікації**, яка виявляється у пророцтві певного факту і виражається словами з часовою семантикою; **пророцтва – застереження** у вигляді зауваження, що роз'яснює або уточнює думку).

Ключові слова: комунікація, релігійна комунікація, біблійний дискурс, види комунікації, бінарні моделі.

Релігійна публіцистика протягом тривалого періоду не одержала значного поширення, оскільки політеїзм в язичницькій культурі не створював передумови для її виникнення. Тільки нове вчення – християнство дало поштовх для релігійної полеміки. Головною особливістю християнства є те, що воно пов'язане з розвитком двох культур – Близького Сходу і Середземномор'я (східна традиція) й античності (західна традиція). До найдавніших джерел належить Вічна Книга – Біблія, яка створювалася протягом тисячоліття (від XII ст. до н. е. і до II ст.) і є найпомітнішою писемною пам'яткою. Вплив Біблії на формування проблематики християнської публіцистики досить значний. Біблія складається з двох частин – Старого Завіту, писаного в дохристиянський період давньоєврейською мовою, і Нового Завіту, писаного в ході виникнення християнства давньогрецькою мовою. Старий Завіт визнають священною книгою іудаїсти та християни, Новий – лише християни. Старий Завіт складається з трьох розділів (Закон, Пророки, Писання), куди входять 50 окремих творів: книг розповідних (Буття, Ісуса Навіна, Суддів, Царств та ін.), книг ліро-епічних (твори пророків Ісаїї, Ієремії, Іезекїїля та ін., книга Іова), ліричних («Пісня пісень», Псалтир, книга Руф, Есфір), дидактично-філософських (притч, премудрості, Екклесіаст) [1, с. 88]. Своєрідною особливістю цієї Книги є те, що вона містить публіцистичні елементи, які переплітаються з етнічними, історичними, філософськими, художніми, політичними. *По-перше*, старозавітні тексти в християнстві розглядаються як історичні, в яких містяться відомості про по-

ходження світу, про виникнення, розквіт і занепад давньої ізраїльсько-іудейської цивілізації. *По-друге*, вони передають профетичну (прогностичну) напругу, оскільки містять пророцтва про прихід Месії (Христа). *По-третє*, книги Старого Завіту регламентують життя християнина в побутових, морально-етичних аспектах. Головна ідея: відмова від багатобожжя, язичницьких вірувань, звичаїв і традицій і визнання єдиного Бога. Проблематика Старого Завіту є теоретичним підґрунтям для виникнення релігійної публіцистики. Новий Завіт складається з 27 творів: чотирьох Євангелій, авторство яких приписують Матвію, Марку, Луці та Іоанну, діянь апостолів, 21 послання апостолів Іакова, Петра, Іоанна і Павла, есхатологічного «Одкровення», або «Апокаліпсису», Іоанна Богослова, тобто цілого кодексу християнства, безпосередньо пов'язаного з життям і діянням міфічного Ісуса Христа [1, с. 19–20].

Біблія відіграла значну роль в історії суспільних формацій і в світовій культурі. Біблійні сюжети і легенди з мотивами релігійно-общинних ідеалів справедливості і рівності людей впливали на художню літературу епохи Відродження («Божественна комедія» Данте Аліґ'єрі, «Звільнений Єрусалим» Т. Тассо, «Втрачений рай» і «Повернутий рай» Д. Мільтона. Теми, образи, біблійні мотиви знайшли своє місце у публіцистичних творах українських полемістів (Герасим Смотрицький, Василь Суразький, Стефан Зизаній, Христофор Філалет, Клірик Острозький, Мелетій Смотрицький, Захарія Копистенський, Іван Вишенський), драмах Симеона Полоцького, поезіях Т. Шевченка, І. Франка,

Л. Українки та інших. Біблійні сюжети, переспіви та ремінісценції присутні у творах Т. Шевченка («Давидові Псалми», «Саул», «Старенька сестро Аполлона», «Ісаія. Глава 35», «Осії. Глава XIV», «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19»). Образи-символи біблійного Мойсея присутні в однойменній філософській поемі І. Франка, Самсона у поемах і драмах Лесі Українки [1, с. 21].

Проблема дослідження релігійної комунікації та її видів (*повчальної комунікації; проповідницької комунікації; настановчої комунікації; прогностично-констатуючої комунікації; пророцтва-застереження* у біблійному дискурсі, зокрема на матеріалі Книги Екклезіаста (III – II ст. до н. е.) є актуальною на сьогодні і потребує її наукового висвітлення і теоретичного обґрунтування. Не менш важливим чинником є дослідження фразеологічної основи священної книги як підґрунтя для формування стилістичної системи української мови. У цьому аспекті біблійні книги, сюжети, образи справили значний вплив на її розвиток, оскільки християнство, яке проповідувало закони Божі, міцно ввійшло у життя й культуру українців.

Мета статті – проаналізувати види релігійної комунікації (повчальна, проповідницька, заповітна, настановча, прогностична, прогностично-констатуюча); визначити особливості її функціонування в біблійному дискурсі.

Матеріалом для дослідження обрано книгу «Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту» (переклад проф. Івана Огієнка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1151 с.).

Виклад основного матеріалу. Національні витоки соціальних комунікацій в Україні слід розглядати в контексті культурних світових традицій. Невичерпним джерелом для вивчення релігійної комунікації як одного із видів історичної комунікації є Біблія, її Старий і Новий Заповіти. Своєю філософічністю, премудрістю, фразеологічним багатством, афористичністю увагу дослідників привертає Книга Екклезіаста, своєрідність якої полягає в тому, що вона не має сюжету. У перекладі з давньоєврейської мови на грецьку ця назва означає «книга проповідника», тому Книга Екклезіаста – це монолог мудреця, який шукає відповіді на вічні загальнолюдські питання, навчає сучасників вірі у Бога, у його надприродну силу, заповідає їм жити за його законами. У проповідях Екклезіаста виокремлюються особливі види комунікації: проповідницька, заповітна, повчальна, прогностична та ін.

Проповідницька комунікація містить поради, напучення: «Діли частку на семеро і навіть на восьмеро, тому що не відаєш, яке лихо станеться на землі» [1, с. 962]; «Вислухаємо сутність усього: **Бійся** Бога і заповіді Його **вико-**

нуй, тому що в цьому все для людини» [2, с. 963]; «Бо кожна справа Бог приведе на суд, і все таємне, чи добре воно, а чи лихе» [2, с. 963]. *Проповідницька комунікація* простежується у формах наказового способу дієслів: 1) із заперечною часткою **не**: «**Не поспішай** язиком твоїм, і серце твоє нехай не поспішає вимовити слово перед Богом; тому що Бог на небі, а ти на землі; тому слів твоїх нехай буде небагато» [2, с. 956]; «**Не дозволяй** устам твоїм заводити у гріх плоть твою; і **не кажи** перед ангелом Божим: Це – помилка!» [2, с. 956]; 2) без заперечної частки **не**: «**Зважай** на свою ногу, коли йдеш до Божого дому, і **будь** розважливіший на послух, аніж на приношення пожертви; бо вони не вважають, що вчиняють зло» [2, с. 956]. «Коли даєш Богові обітницю, то **поквался** виконати її, тому що він не прихильний до безглузких; що обіцяв, – **виконай**» [2, с. 956]. Наказові форми дієслів виражають побажання, спонукання або наказ: Уранці **сій** насіння твоє і увечері **не давай спочину** руці твоїй; тому що ти не відаєш, чи перше, чи друге буде удачіше, або перше і друге матиме успіх» [2, с. 962].

Книга є заповітом, настановою (*заповітна комунікація*) досвідченого володаря своїм близьким і підлеглим, тому в ній відчувається повчальний тон, застереження: «**Звеселюйся**, юначе, в юності твоїй, і **нехай зазнає** серце твоє радощів за днів юності твоєї, і ходи шляхами серця твого і за веденням очей твоїх; але **знай** лише, що за все це Бог приведе тебе на суд» [2, с. 962]; «**Не поспішай** своїм духом на гнів; тому що гнів гніздиться в серці безглузких» [2, с. 958]; «**І віддаляй** тугу із твого серця, і **відхилляй** лихе від тіла твого, тому що дитинство і юність – марнота» [2, с. 962].

Повчальна комунікація у жанрі проповіді простежується у формах наказового способу дієслів, які виражають прохання, побажання, спонукання або наказ: «**Утішайся** життям із дружиною, котру любиш, упродовж усіх днів марнотного життя твого, і котру тобі дав Бог під сонцем на всі марнотні дні твої; тому що це – доля твоя в житті і трудах твоїх, котрими ти працюєш під сонцем» [2, с. 960]; «Усе, що може рука твоя робити, **чини** за силою, тому що в могилі, куди ти підеш, немає ні роботи, ні роздумів, ні пізнання, ані мудрости» [2, с. 960]. Структура *повчальної комунікації* характеризується синтетичними й аналітичними дієслівними формами наказового способу: «**Не поспішай** відійти од лиця його, і **не будь ревним** у лихій справі; тому що він чого зажадає, все може вчинити» [2, с. 959]; «[Тож] **простуй**, їж весело хліб твій і **пий** на радощах серця твого вино твоє, коли Бог прихильний до справ твоїх» [2, с. 960]; «Якщо людина проживе [навіть] багато літ, то **нехай звеселюється** вона упродовж кожного з

них, і **нехай пам'ятає** про дні тьмяні, котрих буде багато: усе, що буде, – марнота» [2, с. 962]; «І **пам'ятай** Творця твого за днів юности твоєї; доки не надбігли важкі дні і не прийшли роки, про котрих ти будеш казати: Немає мені вдоволення в них!» [2, с. 963]; «**Дивися** на діяння Боже: тому що хто може випростати те, що Він учинив кривим?» [2, с. 958]. Наказово-спонукальні частки **хай (нехай)** надають різних додаткових відтінків реченню і виокремлюються з-поміж інших за функціонально-семантичними ознаками: «Якщо гнів урядовця спалахне на тебе, то **не залишай** місця твого; тому що покірність покриває навіть значніші провини» [2, с. 961]; «**Нехай** же буде повсякчас одяг твій світлим, і нехай не бракує елею на голові твоїй» [2, с. 960]. У Книзі Екклесіяста **повчальна комунікація** виражається певним висловом узагальненого змісту у таких аспектах: 1) *вічне життя – це циклічний рух по колу з поверненням до своїх витоків і у новій якості*: «Усе рухається до одного місця; все постало з порошу, і все повернеться до порошу» [2, с. 954]; 2) *щастя людини не в багатстві і матеріальних благах*: «Хто любить срібло, той не насититься сріблом; і хто любить багатство, тому не має користі від нього. І оце – марнота!» [2, с. 956]; 3) *людина – мікрокосм, природа – макросм, а над усім панує Творець*: «Що існує, те вже має ім'я, і відомо, що це – людина, і вона не може змагатися з тим, хто сильніший від неї» [2, с. 957]; 4) *мудрість – це світло, розум – це багатство і сила*: «Мудрість чинить мудрого сильнішим від десяти володарів, котрі у місті» [2, с. 958]; «Мудрість краща од військових знарядь; але один грішник вигубить багато добра» [2, с. 961]; «Слова мудрих, – мов голки і, наче забиті цвяхи, і укладачі їх – від єдиного пастуха» [2, с. 963]; 5) *добро переважає над злом*: «Немає людини праведної на землі, котра чинила б добро і не грішила при усьому» [2, с. 958]; 6) *живий – мертвий, грішний – праведний*: «Хто перебуває серед живих, у того ще є надія, бо навіть псові живому ліпше, аніж мертвому левові» [2, с. 960]; «Грішників переслідує зло, а праведникам надолужиться добром» [2, с. 927]; *праця – ледарство*: «Від ледарства зависає стеля; і коли опустяться руки, то протікає оселя» [2, с. 962].

Повчальна комунікація виражається у формі роздумів і запитань про життя і призначення людини на землі, про її долю, смерть і продовження життя у потойбічному світі: «Хто знає: чи здійсмається вгору дух людський, і чи дух тварин сходить донизу, в землю?» [2, с. 955]; «Отож, побачив я, що немає нічого кращого, як насолоджуватися людині справами своїми: тому що це доля її, бо хто приведе її подивитися на те, що буде після неї?!» [2, с. 955]; «Багато таких речей, котрі примножують марноту: а що ж

для людини краще?» [2, с. 957]; «Бо хто відає, що добре для людини в житті, упродовж усіх днів марнотного життя її, котрі вона відбуває, мов тінь? І хто скаже людині, що буде після неї під сонцем?» [2, с. 957]; «Далеко те, що було, і глибоке-глибоке; хто осягне його?» [2, с. 958]; «Бо людина не відає свого часу, як риба попадає у невідвортно сіль, і як птахи заплутуються в сільцях; так і сини людські потрапляють у лихоліття, коли воно несподівано приходить на них» [2, с. 961]; «Безглуздий наговорить багато, [хоч] людина не відає, що буде, і хто скаже їй, що буде після неї?» [2, с. 962].

Настановча комунікація простежується у вказівках і порадах діяти певним чином і виражає філософські узагальнення у бінарних моделях: жменя – пригорщі; дім плачу – дім бенкету; мудрий – безглуздий, глупак; слова мудрих – крик володаря поміж безглуздими; кінець – початок; серце мудрих – серце нерозумних; у домі плачу – у домі веселощів, день смерті – день народження; смуток – сміх, звинувачення – пісні: «Краще жменя зі спокоєм, аніж пригорщі із трудом і знемогою духу» [2, с. 955]. Тричленна модель настановчої комунікації складається з компонентів 1) *краще вбогий і розумний*; 2) *старий і нерозумний*, поєднаних сполучником *аніж*: «Краще вбогий, але розумний юнак, аніж старий, але нерозумний цар, котрий поради не приймає» [2, с. 955]. Аналогічну модель утворюють компоненти: *не обіцяти – пообіцяти і не виконати*, поєднані серединним компонентом *аніж*: «Краще тобі *не обіцяти*, аніж *пообіцяти і не виконати*» [2, с. 956]. Подібну структуру утворюють лівосторонній компонент *бачити очима* і правосторонній *блукати душею*: «Краще *бачити очима*, аніж *блукати душею*» [2, с. 957]. Серединний компонент із сполучником *аніж* поєднує лівий елемент і правий елемент у єдину тричленну структуру: «Краще ходити в *дім плачу* за померлим, аніж ходити в *дім бенкету*, бо такий кінець кожної людини, і живий прикладе [оце] до свого серця» [2, с. 957]; «Краще слухати *звинувачення від мудрого*, аніж слухати *пісні глупаків*» [2, с. 958]; «*Кінець* справі кращий, аніж *початок* її, а терплячий важить більше, аніж зарозумілий» [2, с. 958]; «Слова мудрих, [мовлені] спокійно, вислуховуються [краще], аніж крик володаря поміж безглуздими» [2, с. 961]. Тричленну модель утворюють компоненти *серце мудрих, а серце нерозумних*, поєднані сурядним сполучником *а* або *і*: «*Серце мудрих – у домі плачу; а серце нерозумних – у домі веселощів*» [2, с. 958]; «*Слова уст мудрого – благодать, а вуста безглуздого* завдають йому ж таки поразки» [2, с. 961]; «*Початок* слів із уст його – глупота, [а] *закінчення* мовленого устами його – безум» [2, с. 961]; «Добре ім'я – краще дорогої оливи, і *день смерті – дня народжен-*

ня» [2, с. 957]; «Усі труди чоловіка – для його рота, а душа його не насичується» [2, с. 957]; «Смуток кращий від сміху; тому що в печалі лица серце стає добрим» [2, с. 957].

Прогностично-констатуюча комунікація характеризується встановленням факту: 1) *примноження багатства – примноження споживачів* його: «Примножується майно, примножуються й споживачі його; і яка втіха для володаря його, хіба що дивитися своїми очима?» [2, с. 956]; 2) *солодкий сон трудівника – тривожний сон багатого*: «Солодкий сон трудівника, чи мало, а чи багато він з'їсть; але перенасичення багатого не дає йому заснути» [2, с. 956]; 3) *прийти на цей світ голим – відійти з нього таким же*: «Є болісна недуга, котру бачив я під сонцем: багатство, накопичене володарем його на шкоду йому» [2, с. 956]; «І гине багатство це від лихої пригоди: народив він сина – і нічогосінько немає в руках у нього» [2, с. 956]; «Як вийшов він голим з лона матері своєї, таким і відходить, яким прийшов, і нічогосінько не візьме від праці своєї, що міг би взяти з собою» [2, с. 956]; «І оце важка недуга: яким прийшов він, таким і відходить. То яка йому користь, що він трудився на вітер?» [2, с. 956]; «А він же упродовж цілого життя у днях своїх їв у п'їтмі, у великому роздратуванні, в смутку і в досаді» [2, с. 956]; 4) *працювати все життя – і мати долю від Бога*: «А ось іще я знайшов добре і приємне: їсти, і пити, і втішатися добром у всіх трудах своїх, якими хто трудився під сонцем у всі дні життя свого, котрі дав йому Бог; тому що це його доля» [2, с. 957]; 5) *мати багатство – це дар Божий*: «І, якщо якомусь чоловікові Бог дав багатство і майно, і дав йому владу користуватися від них, і брати свою частку, і насолоджуватися від трудів своїх, то це дар Божий» [2, с. 957].

Прогностична комунікація виявляється у пророцтві певного факту і виражається словами з часовою семантикою: не довго, в пам'яті, дні життя, не жинувати: «Не довго будуть у нього в пам'яті дні життя його; тому Бог і винагороджує його радістю серця його» [2, с. 957]; «Хто зважає на вітер, той не сіятиме, і хто дивиться на хмари, тому не жинувати» [2, с. 962].

Пророцтво-застереження у вигляді: 1) *зауваження, що роз'яснює або уточнює думку*: «І знову зауважив я під сонцем, що не метким дається успішно бігти, не хоробрим – перемога, не мудрим – хліб, і не в розумних – багатство, і не вправним – прихильність, але час і випадок для

всіх згаданих» [2, с. 960]; «І сказав я: Мудрість краща від сили, і все-таки мудрість бідака зневажається, і слів його не чують» [2, с. 961]; «І похвалив я веселоці; тому що немає кращого для людини під сонцем, як їсти, пити і веселитися; це супроводжує її в трудах упродовж усіх днів життя її, котрі дав їй Бог під сонцем» [2, с. 960]; 2) *фразеологічних зворотів, афористичних висловів як перлин народної мудрості*: «Хто копає яму, той упаде до неї; і хто руйнує мура, того вжалить гадюка» [2, с. 961]; «Хто пересуває каміння, той може надсадитися, а хто дрова рубає, наражається на небезпеку від них» [2, с. 961]; «Якщо затупилася сокира, і якщо лезо її не буде загострене, то необхідно докладати зусиль; мудрість зарадить цьому» [2, с. 961]; 3) *формою майбутнього часу*: 1) *синтетичною*: «І зачинятимуться двері на вулицю; і замовкнуть жорна, і 2) *аналітичною, або складеною формою*: буде підводитися [людина] за криком півня, і замовкнуть доньки співу» [2, с. 963]; 4) *синтетичною формою майбутнього часу dokonаного виду*: «І верховини будуть їм страшні, і на дорозі жахи; і зацвіте мигдаль; і обважніють коники, і розсиплется каперс. Бо відходить людина до вічної оселі своєї, і плакальниці вже готові оточити її на вулиці» [2, с. 963]; «І повернеться порох у землю, чим він і був, а дух повернеться до Бога, Котрий дав його» [2, с. 963].

Висновки. Проблема дослідження релігійної комунікації та її видів у біблійних текстах (Книга Екклезіаста) є актуальною на сьогодні і потребує її наукового розв'язання й теоретичного обґрунтування. Потребують наукового висвітлення питання про моделі релігійної комунікації, її види (заповітна, повчальна, проповідницька, настановча, прогностична, прогностично-констатуюча та ін.) та особливості функціонування в біблійних текстах.

1. Грицай М. С. та ін. Давня українська література : підручник / М. С. Грицай, В. Л. Микитась, Ф. Я. Шолом : [за ред. М. С. Грицай]. – 2-ге вид, перероб. і доп. – К. : Вища школа, 1989. – 414 с.

2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [пер. Івана Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1151 с.

2. Васильєв Ю. Ю. Бинарная оппозиция «живое – мертвое» в русской традиционной культуре (на материале отечественного фольклора) : дисс. ... канд. филол. наук : 24.00.01 / Васильев Юрий Юрьевич. – М., 2010. – 194 с.

Подано до редакції 06. 12. 2013 р.

Moroz V. Ya. Religion communication as a socio-cultural and spiritual phenomenon.

Analyzed the types of religious communication (instructive, preaching, farewell, mentoring, prognostic, predictive - recital) and the peculiarities of its functioning in the biblical texts. Attention is paid to the problem of eye-opening study of *instructive communication* (the genre of the sermon can be traced in the forms of the imperative verbs expressing request, desire, motivation, order, expressed as a certain generalized statement of

contents); *preaching communications* (sermons contains advice, teachings); *farewell communications* (commandments wise life experiences to their friends and mentor subordinates characterized by such features as an instructive tone, warning); *mentoring communication* (seen in the guidance and advice to act in a certain way, expresses philosophical generalizations from binary models); *prognostic recital communication*, which is characterized by the establishment of certain facts; *prediction of communication*, which manifests itself in the prophecy of certain facts, and is expressed in words with the time semantics; prophecy - warnings in the form of comments that explains or clarifies the idea.

Keywords: communication, religious communication, binary models and oppositions, biblical discourse, kinds of communication.

Мороз В. Я. Религиозная коммуникация как социокультурный и духовный феномен.

Проанализированы виды религиозной коммуникации (поучительная, проповедническая, напутственная, установочная, прогностическая, прогностически-констатирующая) и особенности ее функционирования в библейских текстах. Обращено внимание на проблему исследования *поучительной коммуникации* (в жанре проповеди прослеживается в формах повелительного наклонения глаголов, выражающих просьбу, пожелание, побуждение, приказ, выражается определенным высказыванием обобщенного содержания); *проповеднической коммуникации* (в проповедях содержатся советы, поучения); *напутственной коммуникации* (заповеди умудренного жизненным опытом наставника своим близким и подчиненным, характеризуется такими особенностями, как поучительный тон, предостережение); *наставнической коммуникации* (прослеживается в указаниях и советах действовать определенным образом, выражает философские обобщения у бинарных моделях); *прогностически-констатирующей коммуникации*, которая характеризуется установлением определенного факта; *прогностической коммуникации*, которая проявляется в пророчестве определенных фактов и выражается словами с временной семантикой; *пророчества – предостережения* в виде замечания, которое разъясняет или уточняет мысль.

Ключевые слова: коммуникация, религиозная коммуникация, библейский дискурс, виды коммуникации, бинарные модели.